

HOLON

Kulturminnedokumentasjon Reguleringsplan Simonsviken Næringspark

*A/S Norsk Valseverk mellom 1917 og 1931. Foto: Ukjent. Kilde: UIB Marcus, ubb-bs-fol-01875-003.
(kolort med DeepAI)*

Laksevåg, gnr. 149, bnr. 4 m. fl.,
Simonsviken næringspark.
Arealplan-ID 71130000

*Alle foto ved Holon, om ikke annet er oppgitt. Befaring av området er gjennomført juni 2025,
november 2024 og mai 2020.*

Innhold

1 Innledning.....	4
1.1 Formål.....	4
1.2 Metode.....	4
1.3 Avgrensing.....	4
1.4 Definisjoner og lovverk.....	4
2 Områdets karakter og historie	6
2.2 Planområdets historie	6
2.2.1 Jordbruksland	6
2.2.2 Industriområde.....	8
2.2.3 Modernisering og nedleggelse	11
2.2.4 Næringspark	11
3 Planområdet.....	12
3.1 Verksbygningen – historisk utvikling.....	13
3.2 Verkets bygninger.....	18
3.2.1 Verksbygningen	20
3.2.2 Kontorbygg	26
3.2.3 Helsesøsterbygget	27
3.2.4 Kaibbygg	29
3.2.4 Lagerbygg Nord	29
3.2.5 Villa	30
3.2.6 Lagerbygg Sør	32
3.2.7 Fjellhaller	33
4.2.3 Kulturminner i sjø	35
4 Influensområdet.....	36
4.1 Bygninger.....	36
4.1.1 Administrasjonsbygget.....	36
4.1.2 Bolighus	37
4.1.3 Nygård Sentrum borettslag	38
4.2 Andre kulturminner	39
4.2.1 Historisk veifar.....	39
4.2.2 Minnested	40
4.2.3 Pumpestasjon	40
5 Registrerte kulturminner.....	43
5.1 Wallemsviken	43
5.2 Lyreneset batteri	44

5.3 Paraplymester Erichsens hage.....	44
5.4 Lett luftvernstilling Knausen.....	44
5.5 Nygård kirkested.....	45
5.6 Gravdal hovedgård	45
5.7 Undervannsstemme	46
5.8 Deponering Gravdalsvatnet.....	46
6 Foto og kart	47
7 Avslutning	51
8 Kilder.....	52

1 Innledning

Reguleringsplanen for Simonsviken næringspark legger til rette for dagens virksomheter, samt videre bruk og utvikling av næringsområdet. Eksisterende verksbygning (*Blikkvalseverket*) skal beholdes.

Planområdet er stort og har en omfattende industri- og næringsbebyggelse. Det har vært et mål i planarbeidet å regulere for eksisterende formål og virksomheter, men tilpasset gjeldende detaljkraft, ettersom opprinnelig reguleringsplan er fra 1963.

Det legges opp til en økning i BRA innenfor dagens bygg ved å legge til et plan 2 i en del av verksbygget. I tillegg tar reguleringsplanen opp i seg rivning og bygging av nye lagerbygg i sør, og allerede godkjent rammesøknad for et nytt lagerbygg på kaiområdet i nord. Lagerbyggene er planlagt med byggehøyder i tråd med bebyggelsen som er etablert i området. Utover dette er det lagt til rette med byggehøyder i tråd med dagens situasjon.

1.1 Formål

Formålet med kulturminnedokumentasjonen er å beskrive, kartlegge og dokumentere kulturminner og historiske verdier innenfor og i nærheten av planområdet. Kulturminnedokumentasjonen inngår i kunnskapsgrunnlaget for å utarbeide reguleringsplanen.

1.2 Metode

Kulturminner og kulturmiljø er beskrevet på grunnlag av informasjon hentet fra

- Skriftlige kilder, som bygdebøker, historiske verk og «Bergensiana».
- Forutgående utredninger som kulturminnegrunnlag og kulturminnedokumentasjon i tilliggende og overordnede planer.
- Offentlige databaser som Riksantikvarens Kulturminnesøk / Askeladden,
- Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen MARCUS for historiske foto og flyfoto fra Bergenskart. Det er også gjort søk i arkiv etter Blikkvalseverket samt byggesaksarkiv i Bergen Kommune. Kilder oppgis i fotnoter og i billedtekst. I kapittel 8 oppgis alle kilder.

Det er utover dette gjort undersøkelser og fotodokumentasjon i felt og av bygninger.

1.3 Avgrensning

Planområdet medtar Simonsviken næringspark med Blikkvalseverket, tilhørende bygninger, en villa, Bellonaparken og vegarealer for adkomstveg. Influensområdet er området hvor kulturminner eventuelt kan bli påvirket av tiltak som følge av planen.

1.4 Definisjoner og lovverk

Kulturminner

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Kulturmiljø

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

SEFRAK

SEFRAK-registeret (Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner) er et landsdekkende register over alle bygninger fra før år 1900 i Norge. Om bygninger er registrert her, må det utføres verdivurdering av bygningens verneverdi før bygningen kan endre eller rives.

Kulturminneloven

Kulturminneloven slår fast at alle kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet. Disse kalles også fornminner. Stående byggverk fra perioden 1537-1649 er automatisk fredete etter tinglysning. «Nyere tids kulturminner» defineres som kulturminner fra etter 1537.

En plan kan ikke legge opp til tiltak som kommer i konflikt med automatisk fredede kulturminner. Om dette er tilfelle må det søkes dispensasjon fra Kulturminneloven. Forslagstiller bærer kostnader ved nødvendige arkeologiske undersøkelser for å gi grunnlag for vurderinger knyttet til dispensasjon (Kulturminnelovens § 10).

For bygninger som er eldre enn år 1850, er det lovfestet at det gjøres vurdering av verneverdi før det eventuelt kan gis tillatelse til endring eller rivning av bygningen (Kulturminnelovens § 25).

2 Områdets karakter og historie

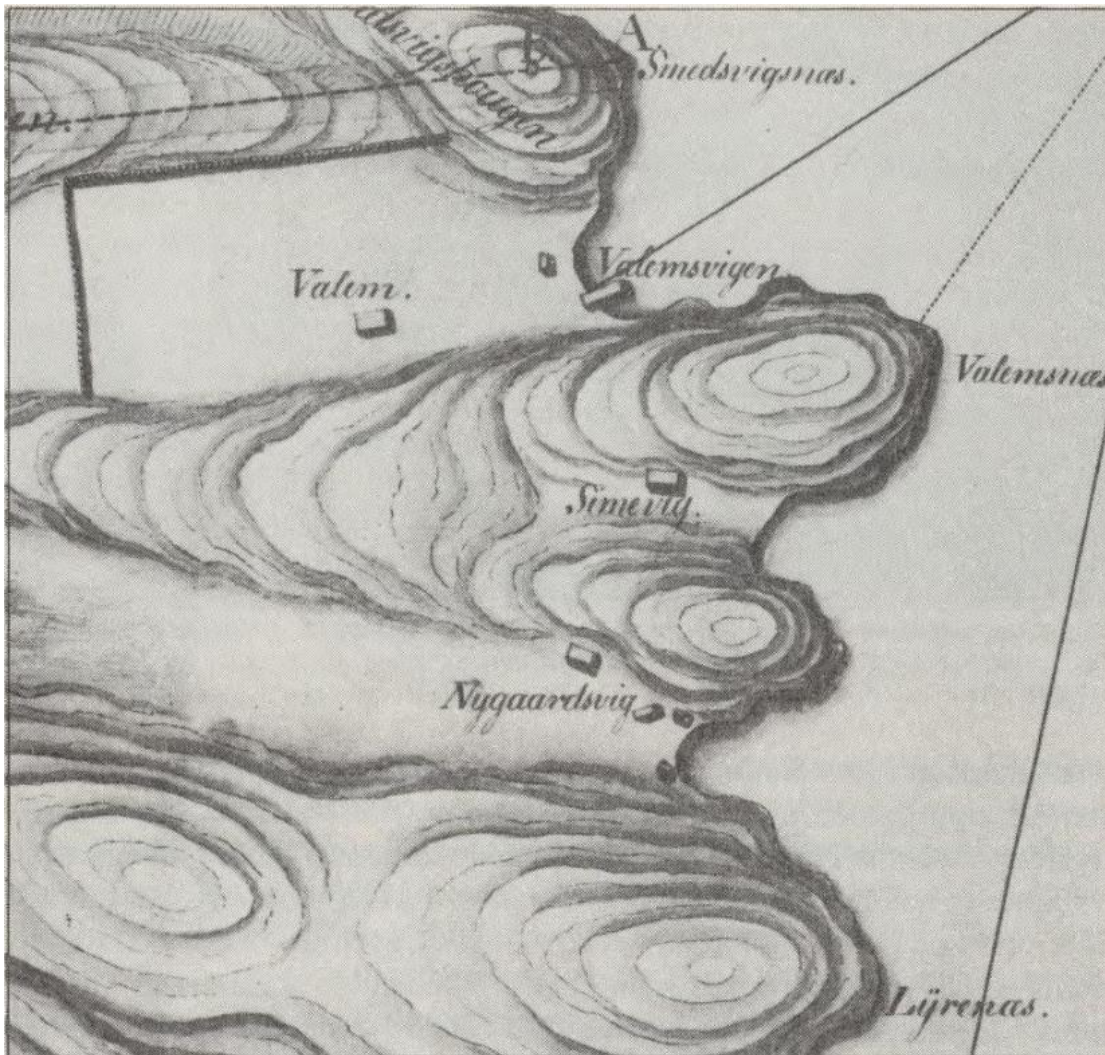
2.2 Planområdet historie

Planområdet har hatt flere forskjellige funksjoner gjennom tiden. Det startet som jordbruksareal, hvor det etter hvert ble etablert landsteder. Videre ble området benyttet til industri, før det ble omgjort til næringspark, hvilket det fortsatt er i dag.

Det er ikke kjent at det er registrert funn i området fra før 1537. Innenfor planområdet vurderes jordlag å være så endret, planert og bebygd at potensial for funn av slike kulturminner er liten.

2.2.1 Jordbruksland

Husmannsplassen Simonsvik fikk navnet etter rydningsmannen Simen, som tok opp gården litt før 1750 (Fossen, 1984). Simonsviken hadde plass under Gravdal gård. Gravdal, som er det eldste navnet i Laksevågområdet, var en av de største gårdene i Laksevåg. Her kan det allerede i 1206 vært kornmøller (Helle, 1995, s.430). Munkelivs jordebok fra 1427 nevner fire møller, noe som tyder på at gården var eid og disponert av Munkeliv Kloster, og nok var et krongods (Fossen, 1984, s.128).

Utsnitt av Wetlesen/Thodals kart fra 1787/1814. Plassene Wallem, Simevig og Nygaardsvig. Kilde: Fossen, 1984.

Ingeniørkaptein Hans Balthazar von Gottbergs kart over Bergenhus fra 1772, Kilde: Bergenskart.

Kilde: Kartverket, Historiske kart, Bergens by nr. 38 nord: Kroki over Bergens omegn: Hordaland, 1909

Området forble jordbruksland over lengre tid. Dette endret seg først på slutten av 1800-tallet, da det på høydragene blir bygd lyststeder og landsteder. I kartet over fra 1909 er denne etableringen tydelig. Lyreneset er et godt eksempel på slike lyststeder. Der etablerte paraplymester Erichsen sitt lyststed, Trulsheim, med tilhørende hage. Lyststedet til paraplymesteren har vekket stor interesse, og var jevnlig besøkt av Keiser Wilhelm II, på tidlig 1900-tallet. Eksempel på andre lyststed-/landstedsklingende navn i nærheten er Breidablikk, Sommerly og Glædersnes.

2.2.2 Industriområde

Århundreskiftet til 1900-tallet var i Bergen preget av stor industriell vekst. Den sterkeste veksten hadde hermetikkindustrien, som hadde stort behov for blikk og var i starten avhengig av import. 1. verdenskrig medførte endringer i produksjonen av blikk, hvor de krigførende landene la om til rustningsindustri. Import av blikk ble dermed vanskelig for Norge, som heller måtte gjøre seg uavhengig av denne. Løsningen ble å selv produsere blikk til hermetikkproduksjonen.

Bergen Blikktrykkeri tok initiativ, og gikk sammen med A/S Iversen & Søns Metal og United Sardine Factories for å starte A/S Norsk Valseverk i 1916. Sønn av lederen for Bergen Blikktrykkeri, hadde studert valseverk i England og Tyskland. De hadde dermed tilgang på kunnskapen. Bernt Iversen, fra A/S Iversen & Søns Metal hadde funnet plasseringen i Simonsviken.

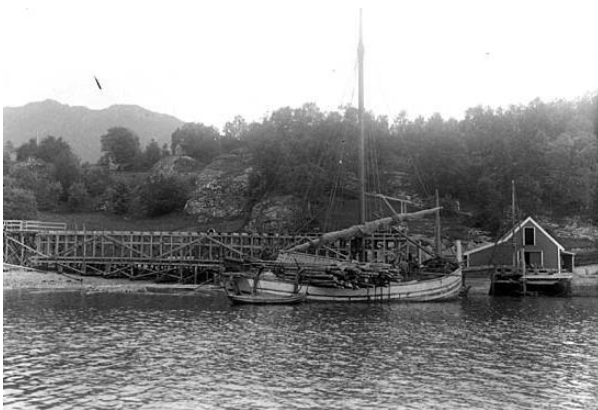
Grunnarbeidene startet sommeren 1916. Det ble etablert anleggskontor i det tidligere våningshuset på gården Simonsviken. Kai med dampkran og smalsporet jernbane ble anlagt for å kunne planere tomten og ta inn materialer. I 1917 var de første verkshallene på Simonsviken etablert.

Våningshuset i Simonsviken som anleggskontor og senere administrasjon. Kilde: Fossen 1991 Foto: Nielsens eftf. Hareide.

De første anleggsarbeidene i Simonsviken, sommeren 1916. Driftsbygningen på gården til høyre. Tidligere våningshus og senere anleggskontor kan skimtes i lysningen mot sjøen. Foto Atelier KK. Kilde: UIB Marcus: [ubb-kk-n-147-029](#)

Jekt med last, trekai og jernbane. Norsk Valseverk 1916 Foto: Atelier KK. Kilde: UiB Marcus: [ubb-kk-n-147-031](#) / [ubb-kk-n-147-023](#).

Prøvedriften ble igangsatt i 1917. Verket var drevet av både kull og elektrisk kraft. Råmaterialet, jernstenger på 1-2 x 25 x 500 cm, ble hentet fra England, Tyskland og Belgia. Det ble etter hvert produsert blykk med god kvalitet.

Anleggsarbeidet hadde imidlertid tatt lengre tid enn planlagt, blant annet fordi myren på stedet var dypere enn først antatt. I tillegg hadde de 16 elektromotorene fra Tyskland kostet 5 mill. kroner, hvilket var langt over kostnadsberegningen for hele verket på 1.9 mill. kroner. Avsetningen for valset blykk ble også mindre grunnet en rekke dårlige fiskeår.

Fabrikkbygning A/S Norsk Valseverk 1917. Foto: Atelier KK. Kilde: UiB Marcus: ubb-kk-n-229-047

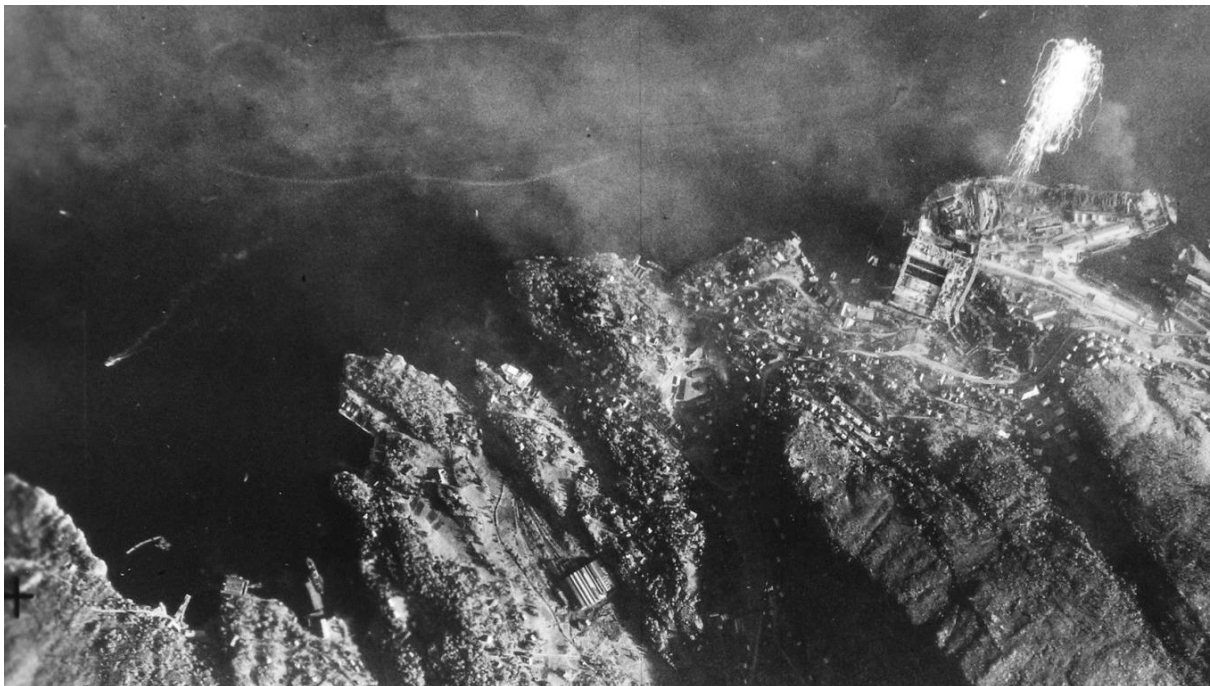

Interiør fra A/S Norsk Valseverk med 3 arbeidere 18/12-17. Kilde: UiB Marcus: ubb-kk-n-229-037

Allerede i 1917 måtte aksjekapitalen utvides, hvor Johan L. Mowinkel, Westfal Larsen og Jakob Kjøde bidro. Mellomkrigstiden var preget av økonomisk ustabilitet både internasjonalt og nasjonalt.

I 1922 ble A/S Norsk Valseverk oppløst, og staten overtok verket i 1924. Dette medførte en omstrukturering hvor Christiania Spigerverk var sentral. Det endte med at AS Norsk Blikkvalseverk ble dannet i 1925. Ikke før i 1930 årene, ble økonomien tilfredsstillende. Verket hadde da en arbeidstokk på 350 arbeidere og funksjonærer.

4. oktober 1944 ble Laksevåg bombet. 1432 bomber ble sluppet fra 152 britiske fly. Dette førte til sterk frykt blant befolkningen på Laksevåg og det ble etablert fjellhaller i nærhet til Blikkvalseverket, fjellhaller som kunne fungere som tilfluktsrom.

Bluss for å markere bombemål. Blikkvalseverket i midten nederst Kilde: Foto: Statsarkivet

2.2.3 Modernisering og nedleggelse

Norsk Jernverk tok over driften fra AS Norsk Blikkvalseverk i 1949. I 1960 ble det igangsatt en gjennomgripende modernisering av anlegget med en overgang fra varm- til kaldvalsing. Med dette ble også bygningsmassen betydelig utvidet, med store haller i nord mot sjøen. Her skulle den nye valsemetoden benyttes.

Den nederlandske stålprodusenten Hoogovens overtok driften i 1992. De fusjonerte med British Steel i 1999, noe som ga verket navnet Corus Packaging Plus.

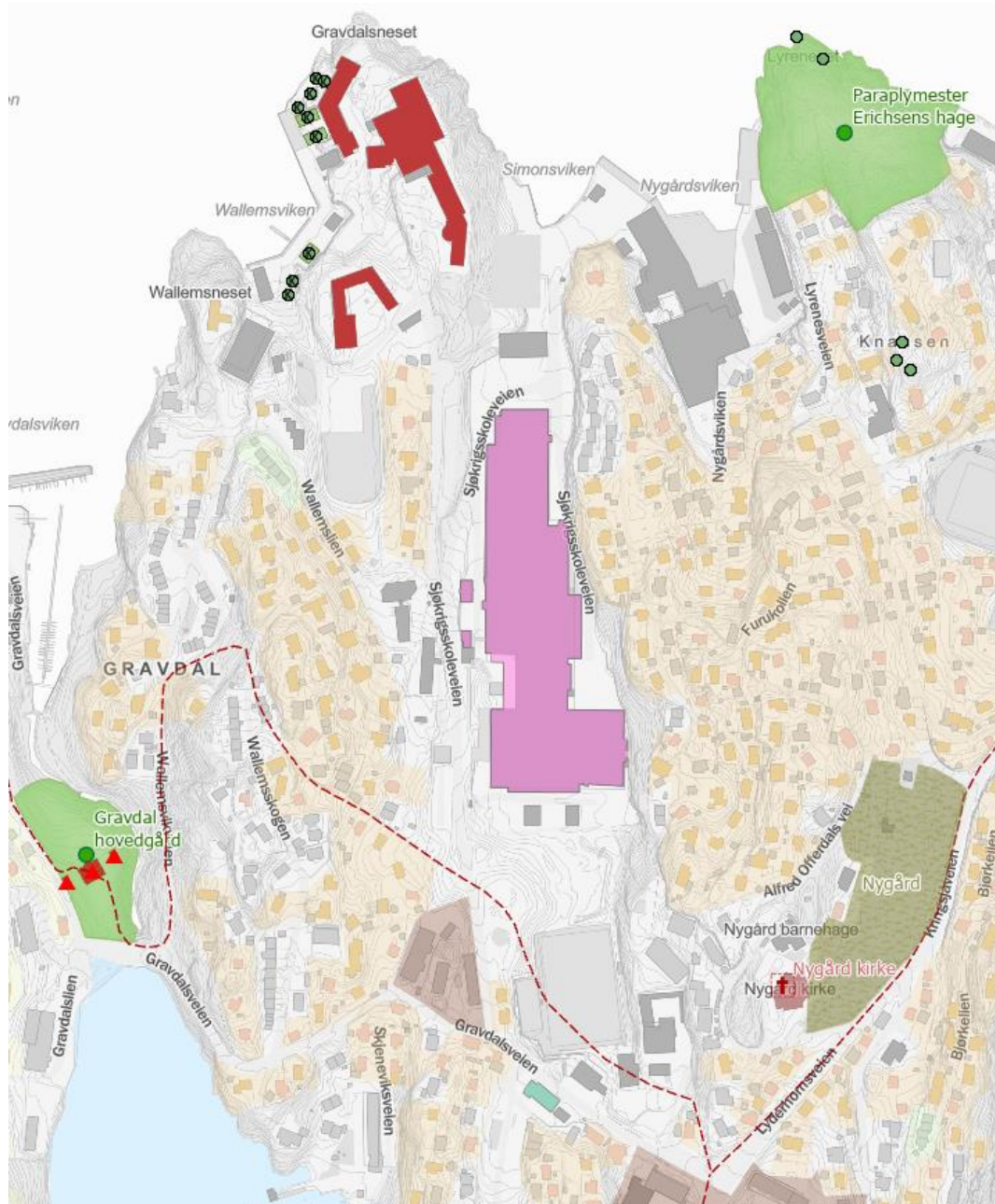
I 2007 kjøpte det indiske stålkonsernet Tata Steel verket. De driftet verket i kun 1 år, før de la ned 9. juni 2008. Blikkvalseverket hadde da vært i drift i 92 år. Det innebar at 260 arbeidsplasser gikk tapt. Dette var siste gang bygningsmassen ble benyttet til valseverk.

2.2.4 Næringspark

Simonsviken Næringspark AS overtok eiendommen og bygningsmassen 4. mai 2009. Det var da behov for en større rivnings- og restruktureringsprosess, for bedre å kunne utnytte bygningsmassen.

De første nye leietakerne kom på plass i 2010. Transformasjonsprosessen fra verk til næringsområde har fortsatt, like frem til i dag.

3 Planområdet

Oppslag Bergenskart – kulturmiljøkart 27.02.2025

Bergenskart har kartlagt alle kulturminner i området. Dette gir en rask oversikt over alle relevante kulturmiljø og kulturminner innenfor planområdet og influensområdet. Innenfor planområdet finnes kulturminner som er registrert som teknisk industrielle av Byantikvaren. De kartlagte bygningene er verksbyggingen, kontorbygget og «helsesøsterbygget».

Paraplymester Erichsens hage og Gravdal hovedgård er historiske parkanlegg. På Gravdal er også bygningene SEFRAK registrert. I Paraplymester Erichsens hage finnes to militærbaserte kulturminner, et kanonfundament og et batteri. Sjøkrigsskolen ute på Gravdalsneset er kategorisert som offentlige

bygninger. De mindre bygningene vest for skolen er mindre forsvarsrelaterte strukturer, som alle er SEFRAK-registrerte.

Det er flere områder med boligbebyggelse i nærhet til planområdet. Fra kartet er det mulig å se at det er en liten andel av boligene er bygget mellom 1650 og 1944. Ingen av disse boligene er SEFRAK-registrert, og det kan derfor antas at de er bygget etter 1850. Det fastsettes ikke mer presist byggeår for disse byggene, ettersom det er vurdert at dette ikke er nødvendig i denne rapporten. Ellers er de fleste boliger i nærheten bygget i perioden mellom 1945 og 1980. Nygaard Sentrums Borettslag og Blikkvalseverket Borettslag, lokalisert i sør er klassifisert som lamellbebyggelse.

3.1 Verksbygningen – historisk utvikling

Verksbygningen er den dominerende bygningen innenfor planområdet. Bygningen er blant de største og lengste, om ikke den største, i Bergens området.

Bygningsmassen har blitt bygget ut i flere etapper, og resultatet fremstår som et konglomerat av en bygninger. Ombygninger, tilføyelser og fasadeendringer er blitt utført på bygningen fra 1916 frem til 2024. Etableringen startet i 1916, og bygget sto ferdig i 1917. De neste bildene viser hvordan bygningen så ut etter dette første byggetrinnet.

Norsk valseverk A/S, Sett fra sørøst. Mellom 1917 og 1939. Kilde: UiB Marcus: ubb-bs-fol-01875

Norsk Valseverk A/S sett fra nordøst. Mellom 1917 og 1939. Kilde: UiB Marcus: ubb-bs-fol-01875-002.

Diagrammet under med tilhørende tabell er fra 1940, og viser alle trinn i produksjonen, samt hvor de fant sted. Det viser også kompleksiteten og det store antallet produksjonsledd, funksjoner og bygninger/areal som preget industrien i forrige århundre.

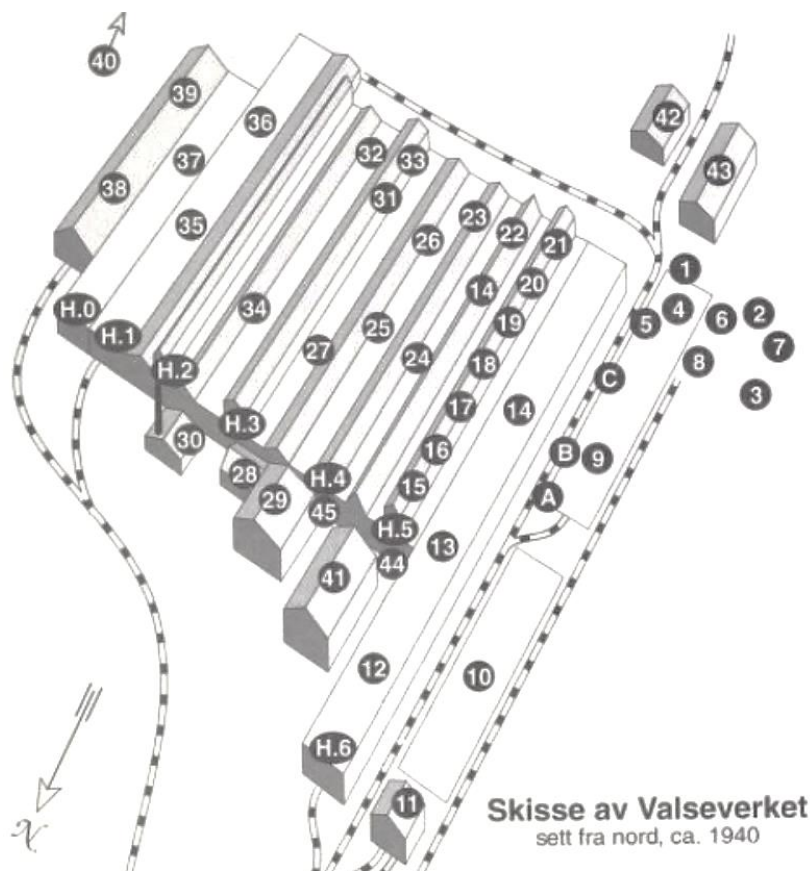

Diagram verksbygningen ca. 1940. Kilde: Fossen 1991.

1 Pumpehus med rensetårn

2	<i>Snekkerbod for vedlikeholdsavdelingen</i>
3	<i>Gassrensekasser, siste gasserens før gassen gikk til normaliserings ovnen («Nyegløden»)</i>
4	<i>Fetthus, hvor man smeltet smørefett og smeltet tinn for gjenvinning</i>
5	<i>Gassrensetårn 1 og 2. Gassen måtte gjennom kokslag og vannstråler</i>
6	<i>Rensekasse hvor gassen gikk gjennom kraftig vannstråling</i>
7	<i>Bod hvor man blandet spon og rødmold til bruk i rensekasser (Nr. 3)</i>
8	<i>Steamkjel til bruk i gassgenerator og oppvarming av vann til bad i kontroll osv</i>
9	<i>Gassgeneratoravdeling. A-B-C er generator 1-2-3. D er formannskontor, E er spiserom for vedlikeholdsarbeidere, F er gassvaskeanlegg (hard tjære)</i>
10	<i>Kullager til bruk i gassgeneratorer og steamkjel</i>
11	<i>Lokomotivstall for 2 lokomotiv, det ene kom fra tidligere Osbanen</i>
12	<i>Lagerhall for platiner (råstoff i form av jernstenger)</i>
13	<i>Platinsaks</i>
14	<i>Motorhus for varmvalsen. På taket av 14c var det dreiebenk for valser</i>
15	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 1</i>
16	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 2</i>
17	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 3</i>
18	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 4</i>
19	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 5</i>
20	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 6</i>
21	<i>A. Gassoppvarmet ovn for blikkpakker, B. varmvals, C. doblingsaks Valse 7</i>
22	<i>Rekvisitalager for hansker tresko, handlapper, forkleskinn osv</i>
23	<i>Formannskontor for blikkåpneravdelingen, og veiing av åpnet blikk (akkord)</i>
24	<i>Halle 4. – klipping og åpning av blikkpakker (8 plater) før gløding</i>
25	<i>Formannskontorer og lagring av tinn i kjeller</i>
26	<i>Normaliseringsovn (Nyegløden) gløding av små blikkpakker i dekselplater</i>
27	<i>«Gamlegløden» - gløding av store pakker blikk i store stålkister</i>
28	<i>«Beisen» - beising i syre og vann, og tørking i elektriske tørkeovner</i>
29	<i>«Skrappresse» - skrapblikk og klipp ble presset i bunter</i>
30	<i>Fyrhus med steam til «beisen», forrtinneri og bl.a. fløyten for arbeidstid</i>
31	<i>Kaldvalsen for valsing av glødet blikk</i>
32	<i>Rettemaskin for store plater til transformatorer</i>
33	<i>Åpning av glødet blikk fra «Gamlegløden»</i>
34	<i>Fortinneriavdeling</i>
35	<i>Sortering og pakking av ferdigblikk</i>
36	<i>Ferdiglager for blikk</i>
37	<i>Lakkeringshall (Bygget senere som Halle O)</i>
38	<i>Mekanisk verksted</i>
39	<i>Smie, hvor man bl. A. smidde tener til varmvalsen</i>
40	<i>Tilfluktsrom i fjell og avdeling for brann og sanitet</i>
41	<i>Elektrikerverksted og kranførere</i>
42	<i>Hus med kjøkken i 1. etasje under krigen – kjemisk laboratorium senere</i>
43	<i>Kontroll, bad og garderobe nede – spiserom, vaskerom, og garderobe oppe, samt melkebod</i>

---

44 Toaletter uten seter

45 Store syreballonger til beisen

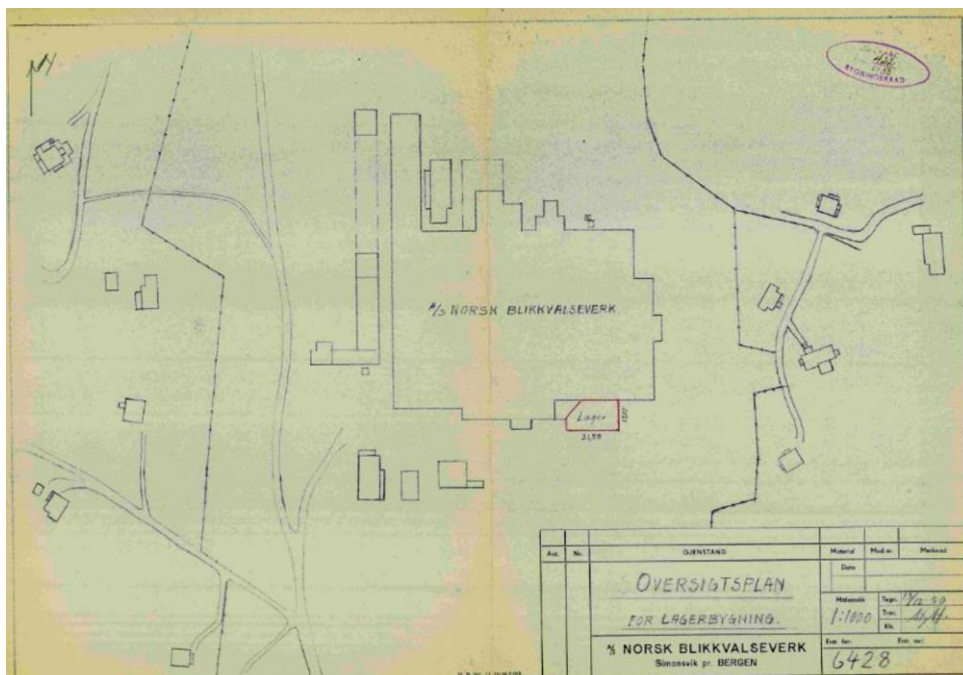
Oversikt over funksjoner i de enkelte deler av valseverket. Kilde: Fossen 1991.

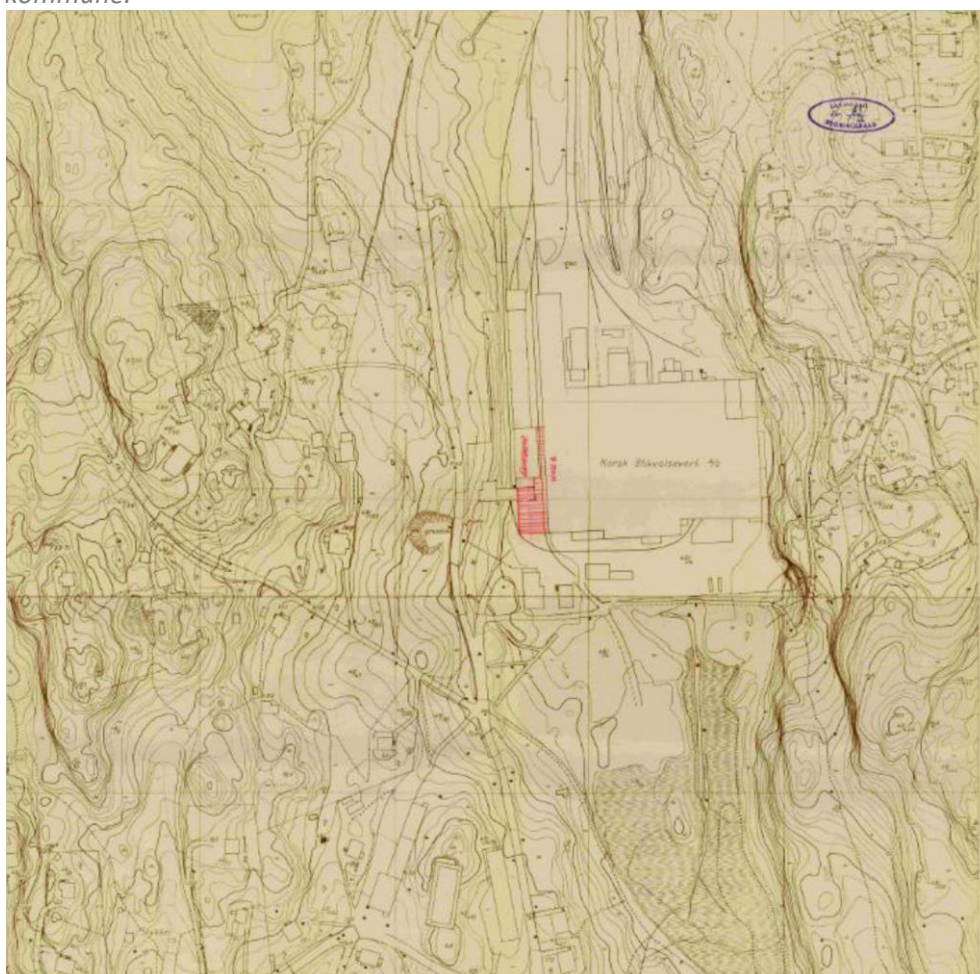
Norsk blikkvalseverk A/S, Datert 10.06.1955 Foto: Widerøe. Kilde: UiB Marcus: ubb-w-sh-082311

Bygningsmassen for Blikkvalseverket som står i planområdet i dag er fra ulike perioder av Blikkvalseverkets historie. Utviklingen har i hovedsak fulgt disse trinnene: De første hallene fra 1917, neste byggetrinn i 1939, neste i 1961 og en siste del etter 1961.

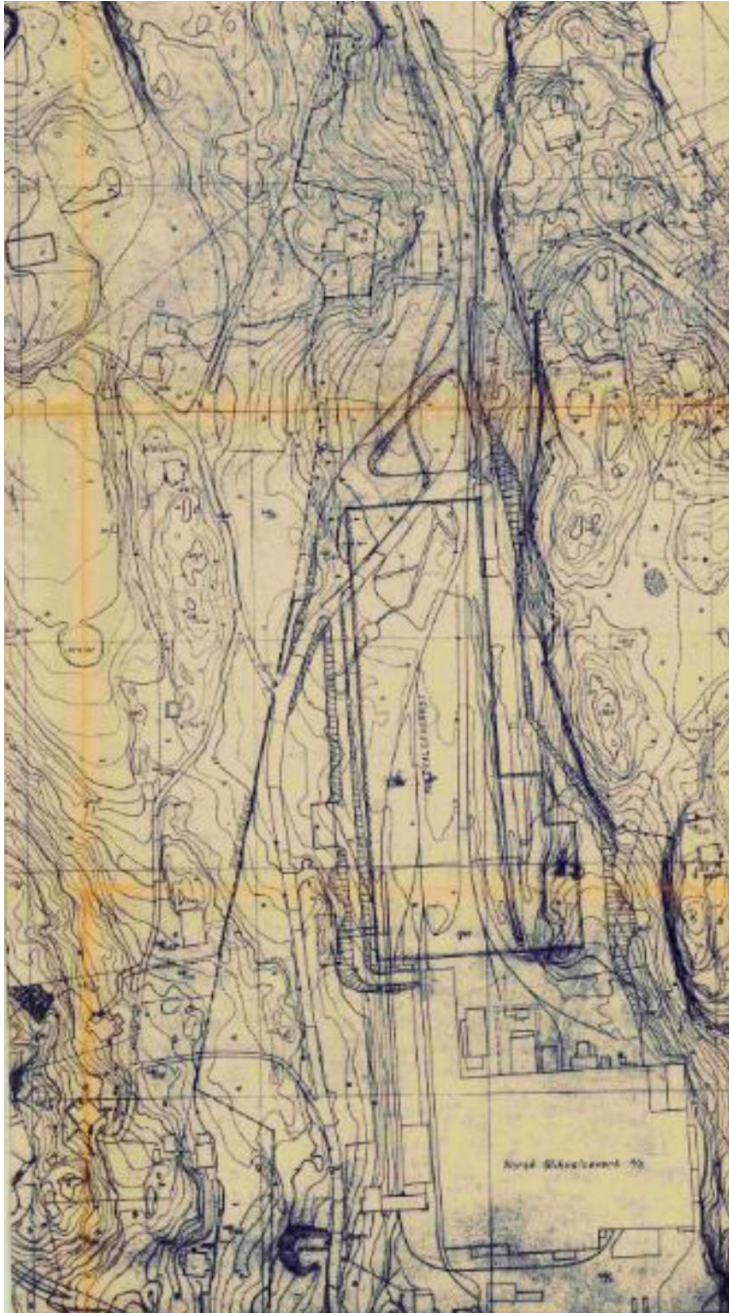
Bildet over fra 1955 viser et verksområde som ikke er veldig forskjellig fra f.eks. bildet fra 1917. Situasjonsplanen vist under fra 1950, viser en begrenset bygningsmasse. I 1956 er bygningsmassen noe utvidet, men den største utvidelsen skjedde på 1960-tallet, da koldvalseverket ble oppført. Dette endret byggets størrelse betydelig, der det ligner mer på den bygningsmassen som står der i dag.

Byggesøknad - Situasjonsplan tilbygg lager datert 13.12.1950. Kilde: Byggesaksarkiv, Bergen kommune.

Byggesøknad – Situasjonsplan/kart fra 1956. Kilde: Byggesaksarkiv, Bergen kommune.

Byggesøknad, Situasjonsplan, 1961 Koldvalseverket. Kilde: Byggesak, Bergen kommune

3.2 Verkets bygninger

Under er det satt opp en oversikt som deler verksbygningen i fire hoveddeler A, B, C og D. Videre er også de resterende bygningene innenfor planområdet gitt en bokstav.

Flyfoto - Bygninger i verksområdet. Kilde: Norge i bilder

3.2.1 Verksbygningen

<i>Bygning</i>	<i>Verksbygningen A, B, C, D</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>9413294</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1917-Nåtid</i>

Blikkvalseverket ble bygget i flere etapper. De første hallene fra 1917, med utvidelse og ombygging i 1939. Det er også i senere tid blitt gjort endringer til denne bygningsmassen. Innkjørsel inn til andreetasje, synlig på bildet under er et slik tillegg. De mindre lagerbyggene helt i sør er også et eksempel på dette. Del A består i hovedsak av de opprinnelige hallene fra 1917. Disse er i noen grad bevart. Del B1 består av en hall fra 1917 og B2 er haller fra 1939. Hallene fra 1939 er kraftig ombygget.

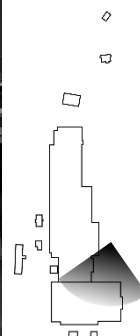
Del A/B

Del A og B. Fasade mot sør.

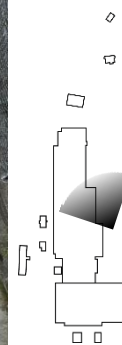

Del B sett fra nord.

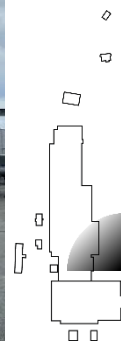

DEL C/D

Del C og D har byggeår 1961. Del C har etter hvert vært ombygd slik at de opprinnelige fasadene i mindre grad er bevart. I del D er de opprinnelige bygningselementene i hovedsak godt bevart. Nordre gavl på del D er tilnærmet uendret, kun med nytt fasadematerial. Dette er et element med tydelig form, og med en karakteristisk og tidstypisk vindusinndeling.

Del C og D sett fra sørøst.

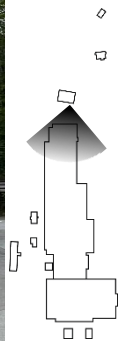
Del C og D sett fra sør-øst.

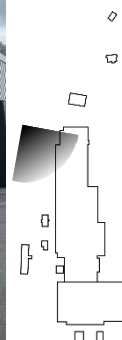

Del D sett fra sørøst.

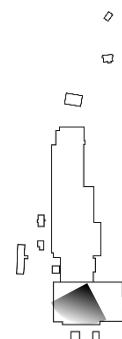
Nordfasaden på verksbygningen (Del D)

Den lange vestfasaden på del D og C

Del A - Interiør

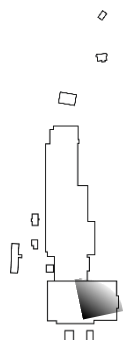
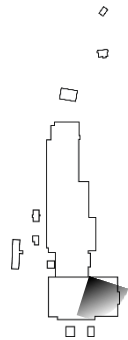
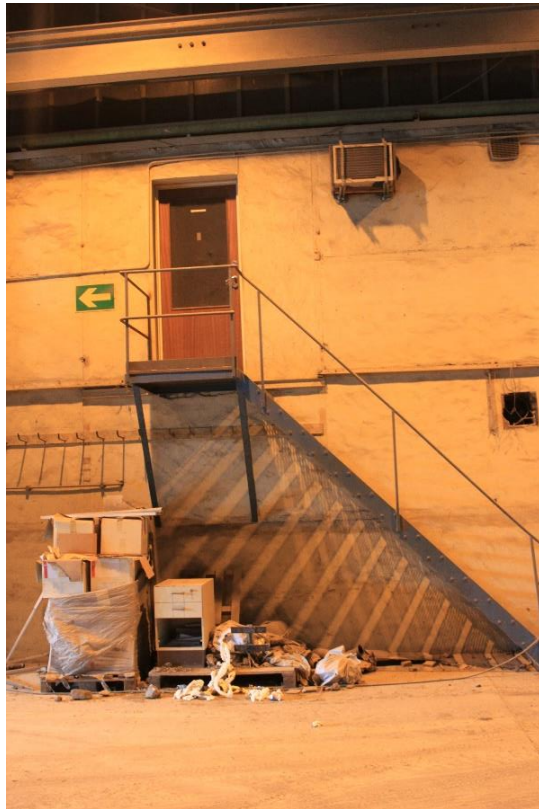

Interiør i del A. Bildene er tatt i 2020.

Del A består av naglede stålkonstruksjoner og utmurt bindingsverk i enkelte yttervegger. Innenfor disse arealene holder nå Envir til, hvilket har ført til noen endringer av interiøret, fra slik det er fremstilt på bildene

Del B - interiør

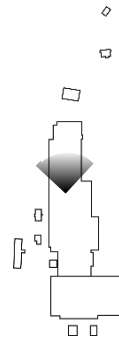
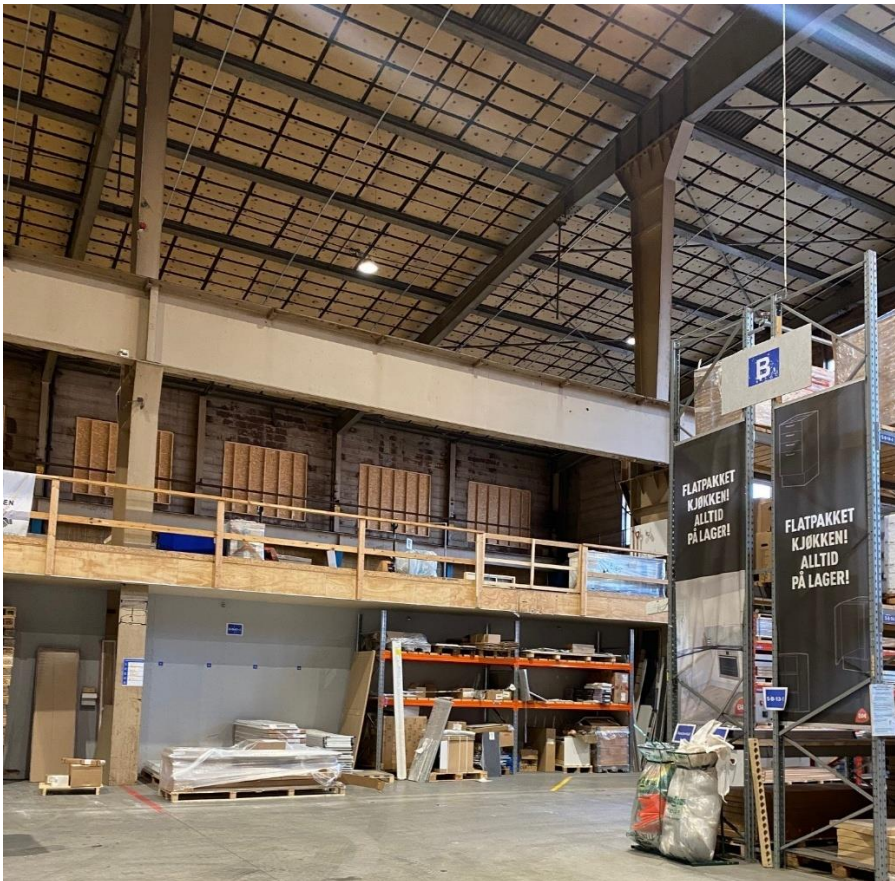
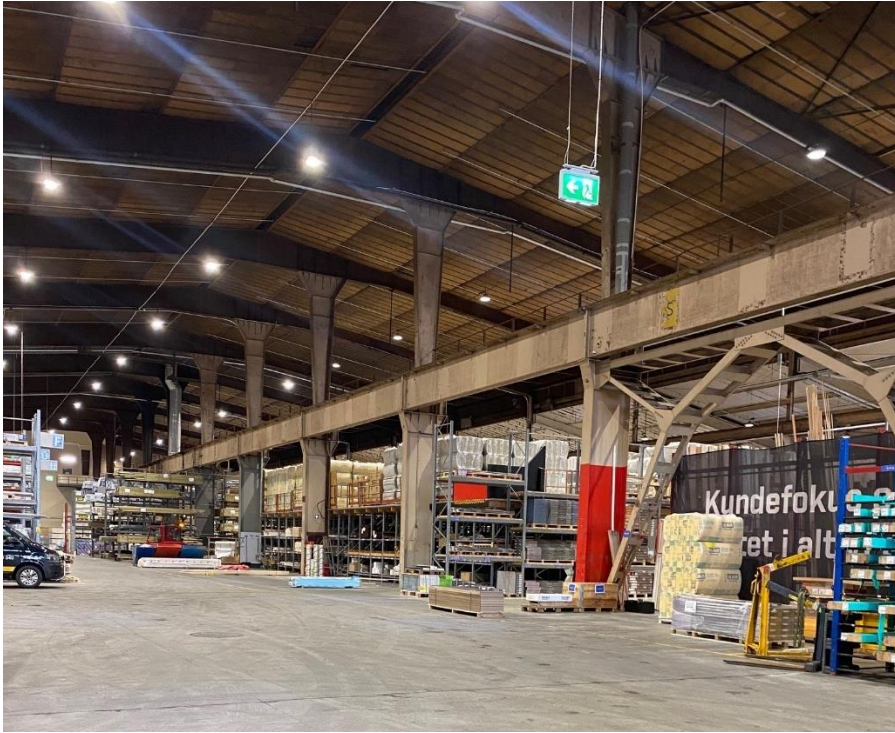
Del B2 består av en opprinnelig hall fra 1917. Her består også deler av interiøret fra 1917. Del B1 er blitt kraftig endret på, både utvendig og innvendig. Her er det også gjort endringer på interiøret, grunnet Envirs bruk.

Hall i del B2 med detaljer. Bildene er tatt i 2020.

Del C/D

Interiøret i del C og D er i stor grad lik som det var ved etablering i 1961. Dette består av arealer med større spenn enn de eldre, ettersom den bygningstekniske utviklingen hadde kommet lengre. Her ble det brukt større og lengre ståldragere enn i de tidligere hallene.

Hall D. Stort sett uforandret. Bildene er tatt i 2020.

Hall C Under ombygging. Bildene er tatt i 2020.

3.2.2 Kontorbygg

<i>Bygning</i>	<i>Opprinnelig administrasjon / kontorbygning og laboratorium / produktkontroll, E</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139730755</i>
<i>Byggeår</i>	<i>Ukjent, men mellom 1951 og 1971.</i>

Bygningen er oppgradert og etterisolert på utsiden med utmurt betong. Opprinnelig fasade og vindusinnsettinger er fremdeles lesbar på tross av etterisoleringen.

Kontorbygning.

3.2.3 Helsesøsterbygget

<i>Bygning</i>	<i>«Helsesøsterbygget» / Verksport / Portvakt, F</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139730747</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1956</i>

«Helsesøsterbygget» ble etablert i 1956. Bygget er i dag renoveret innvendig, men i stor grad uendret utvendig. Bygget har inngang inn til øverste etasje i Blikkvalseverket fra Sjøkrigsskoleveien. Bygget ble derfor benyttet som den gamle portvakten inn til Blikkvalseverket. Det benyttes i dag av flere, som direkte inngang inn i Blikkvalseverket.

Bygget referert til som «Helsesøsterbygget».

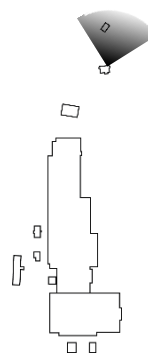
3.2.4 Kaibbygg

<i>Bygning</i>	<i>Kaibbygg / kontor / trafo, G</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139846494</i>
<i>Byggeår</i>	<i>Ukjent år (1950-tallet)</i>

Kaibygget er en bruksbygning i betong som også huser en trafo. Bygget har også blitt benyttet som kontor. Bygget har likhetstrekk med Kontorbygget og «Helsesøsterbygget» og er derfor mest trolig bygd på 50-tallet. Bygningen har relativt nylig fått tak over inngangspartiet.

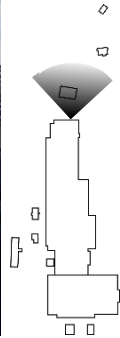
Kaibbygg med trafo.

3.2.4 Lagerbygg Nord

<i>Bygning</i>	<i>Lager / Kontor / Produksjonsbygg, H</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>300653380</i>
<i>Byggeår</i>	<i>2018</i>

Lager bygget i nord er den nyeste etableringen i Simonsviken, bygget i 2018. Bygningen har ingen relevans i forhold til kulturminne, ettersom det er nylig bygget.

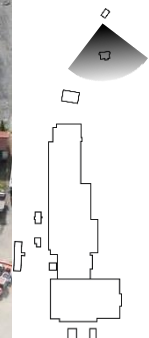

Lagerbygget i nord med arealer for utelagring i forkant.

3.2.5 Villa

<i>Bygning</i>	<i>Villa, I</i>
<i>Adresse</i>	<i>Nygårdsvikveien 41</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139802659</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1930-34</i>

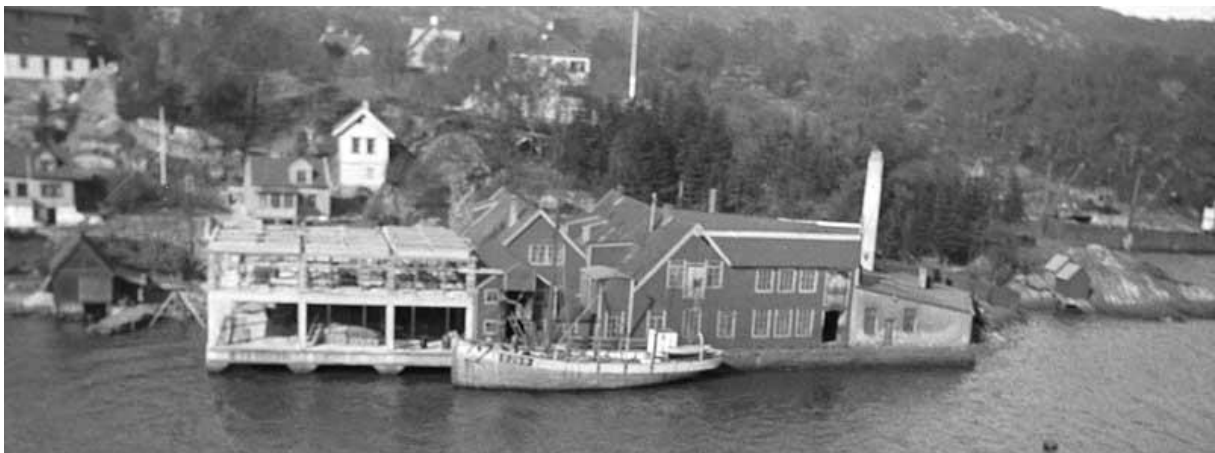
Lengst nordøst i planområdet, på en høyde like sør for kaien/viken, står en murvilla (utmurt betongkonstruksjon). Boligen er vendt mot Byfjorden, og tomten er på 4,6 daa.

Villaen med hage. Kilde: Gule sider skråfoto.

Nygårdsviken, 1918-1919, med tidligere eksisterende villa, i sveitserstil. Foto: Atelier KK, Kilde UiB Marcus, ubb-kk-n-192-009

Bernt Iversen & Søn med nybygg i betong. Sveitserhuset er erstattet av dagens villa. Foto: Norvin Reklamefoto. Kilde: UiB Marcus ubb-nor-i-0326. (Utsnitt)

Fossen 1991, gjengir en Bergens Tidende artikkel fra 28.09 1937, hvor det heter at «nybygget (betongbygget) ikke ble skadet» og at «bygget er fra 1934». Det antas dermed at bildet over er tatt i 1934. Da var allerede dagens villa etablert. Etableringsåret antas dermed å være mellom 1930 og 1934.

Bergen Byarkiv ved Ingrid Bækken har tidligere undersøkt bygget på henvendelse fra Byantikvaren ved Heming Hagen¹. Av hennes undersøkelse fremkommer det at direktøren for A/S Iversen & Sønns Metal- og Jernvarefabrikk, Bernt Iversen, solgte eiendommen til sin datter Hanna Serine Nitter før sin død i 1932. Det er derfor sannsynlig at det var Hanna Serine Nitter som fikk huset bygd, og bodde i det.

---

¹ Referert til Holon i svar på henvendelse datert 14.05.20.

Villaen fra sør, øst og nord.

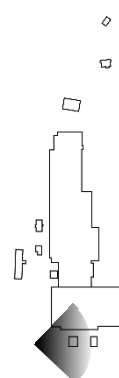
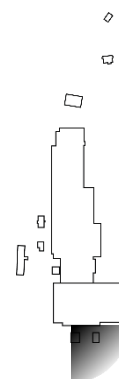
Stilhistorisk synes bygget å høre til 1930-tallet. Det er nærliggende å tenke at villaen i betong kan være oppført samtidig med fabrikkbygningen i betong vist i det ovenstående. Blikkvalseverket føyde eiendommen til sin grunn på 70-tallet.

Arkitekten er ukjent. Stilhistorisk må villaen plasseres i funksjonalismen. Bygget har noe av denne stilens maritime trekk, med valmet tak og en noe skjematisk/symmetrisk fasade, som gjør at autentisiteten er svekket.

3.2.6 Lagerbygg Sør

<i>Bygning</i>	<i>To lagerbygg</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>Ukjent, men mellom 1975 og 1985</i>

Lagerbyggene er to enkle konstruksjoner. Det er usikkert akkurat når de ble oppført, men det fremstår å være nærmere 1980-tallet. Flyfoto fra 1980 viser at lagerbygget lengst vest ble bygget først, før 1980. Senere ble det neste lagerbygget, i øst etablert. De to lagerbyggene hadde da et tak som strakk seg mellom dem, hvilket gjorde at det fremsto som et bygg. Byggene bærer klart preg av å være bruksbygninger, og er ikke spesielt forseggjort i utforming.

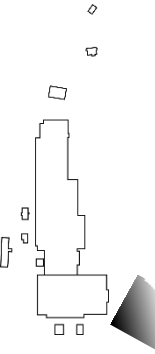
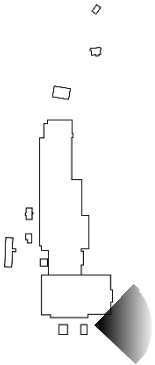
Lagerbyggene, sett fra vest og nord-vest.

3.2.7 Fjellhaller

<i>Bygning</i>	<i>Fjellhaller</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 15</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>1944</i>

Lengst sørøst på verkstomten ligger to fjellhaller. Fjellhallene ble etablert etter bombeangrepene på Laksevåg i 1944. Disse var senere benyttet som nasjonalt tinndepot på 1980-tallet som en del av

Norges forpliktelse som tinnforbruker i Det internasjonale Tinnrådet. De er ikke i bruk i dag, og står åpne, men tomme.

Fjellhall med en åpning, og innvendig.

4.2.3 Kulturminner i sjø

I merknad til oppstart av privat reguleringsplan er forholdet til marine kulturminner vurdert av Bergen Sjøfartsmuseum. Det heter i merknaden, datert 01.11.22 at «Sjøfartsmuseet kjenner ikkje til marine kulturminne som kan bli råka av tiltak etter planen, og har difor ingen merknadar til det planlagde arealinngrepet.» På grunnlag av dette legges det til grunn at planarbeidet ikke utløser krav om ytterligere undersøkelser.

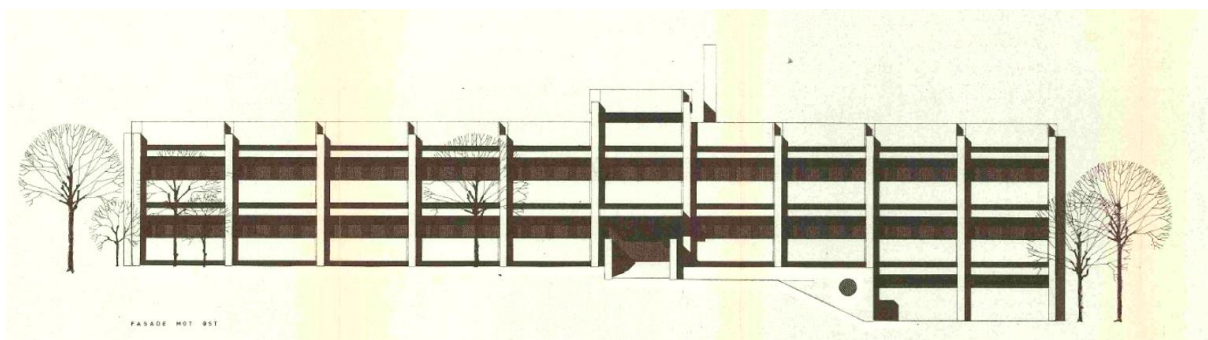
4 Influensområdet

4.1 Bygninger

4.1.1 Administrasjonsbygget

<i>Bygning</i>	<i>Administrasjonsbygg / Kontor</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 14</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139730801</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1983</i>

Bygget var tidligere kontorbygg og administrasjon for Blikkvalseverket fra 1983. Bygget er ikke medtatt i planområdet, men ligger innenfor influensområdet. Administrasjonsbygget er tegnet av Jørgen Djurhuus og Erik Fersum Arkitekter MNAL. Utformingen av betongelementer med en strukturalistisk tilnærming ga bygget et nøkternt og konstruktivt beskrivende uttrykk med dyp relieffvirkning.

Oppriss av kontorbygget.

Byggets interiør er renvert, og det er gjort visse endringer til fasaden. På tross av dette fremstår bygget i stor grad å ha beholdt sin autenticitet. Bygget er klart representativt for den arkitekturhistoriske perioden og for arkitektenes samlede arbeider.

Administrasjonsbygget slik det fremstår i dag.

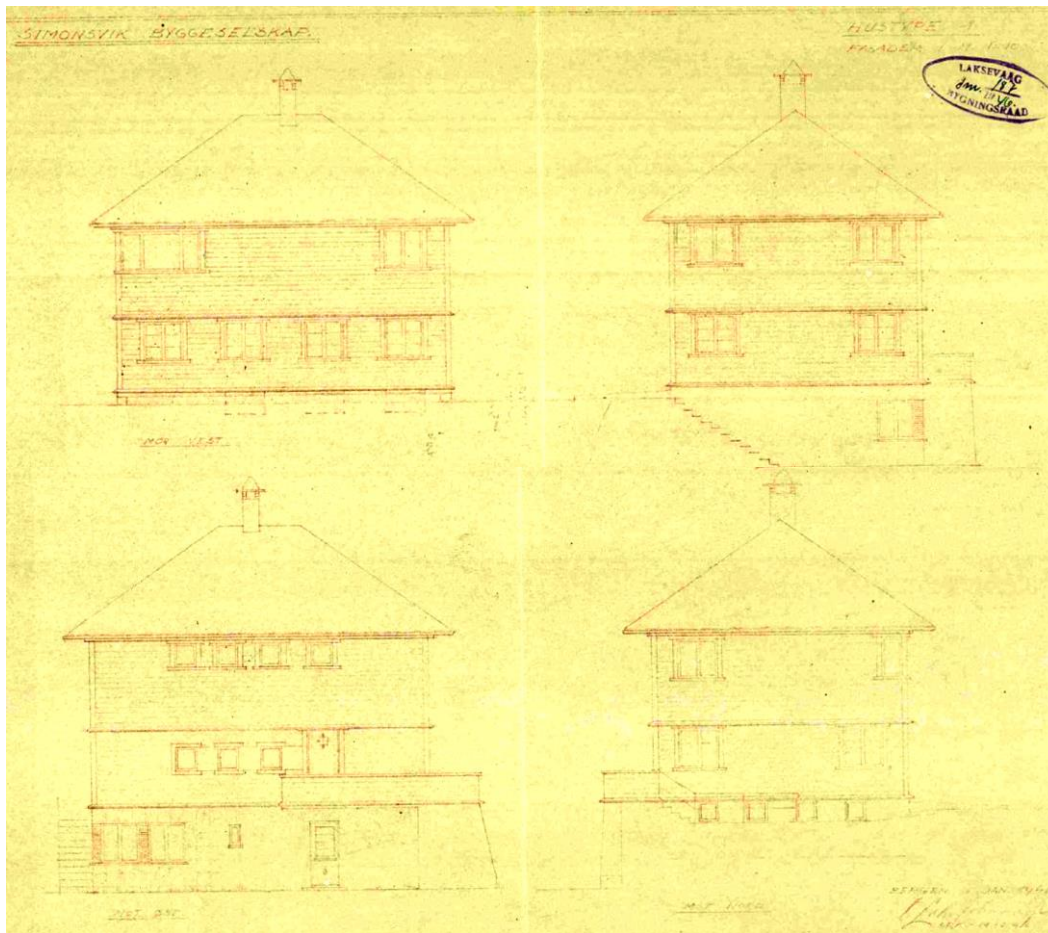
4.1.2 Bolighus

<i>Bygning</i>	<i>To bolighus</i>
<i>Adresse</i>	<i>Sjøkrigsskoleveien 1 og 3</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139617282 og 139617290</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1948</i>

Bolighusene er tegnet av Odd Lahn Johannessen. Boligene er begge oppført i 1948. Tilstanden på husene er god, men vindusutskifting har redusert autentisiteten noe. I dag er husene seksjonert som horisontale tomannsboliger.

Sjøkrigsskoleveien 1 og 3.

Byggesøknadstegninger datert januar 1946.

4.1.3 Nygård Sentrum borettslag

Bygning/struktur	Boligblokker
Adresse	Gravdalsveien 2 og 4
Bygningsnummer	139615646 og 139615867
Byggeår	1964
Kulturminne ID	-

Borettslaget er medtatt i kulturminnegrnlag for Strategisk planprogram for Laksevåg. Det består av lavblokker og høyhus med butikk og service. Bygningene er tegnet av E. Dogger og Jørgen Djurhuus. De er representative for plan- og arkitekturidealet på 1960-tallet. Det er ingen kjent direkte relasjon til Blikkvalseverket, men ligger innenfor influensområdet.

Nygård sentrum borettslag med inngangsparti og svalganger vendt mot nord.

4.2 Andre kulturminner

4.2.1 Historisk veifar

Det tidligere veifaret til Gravdal hovedgård krysser søndre del av planområdet. Veifaret er i dag bare fragmentarisk bevart, og konteksten er derfor noe uklar. Veggen eksisterer til dels i dag som en sidearm av Sjøkrigsskoleveien og del av Wallemsvikveien. I KPA 2018 er veifaret medtatt med hensynssone for kulturmiljø.

KPA2018 Angitt hensyn kulturmiljø: Historiske veifar, Hensynssone Historiske Veifar. Kilde: Bergenskart

4.2.2 Minnested

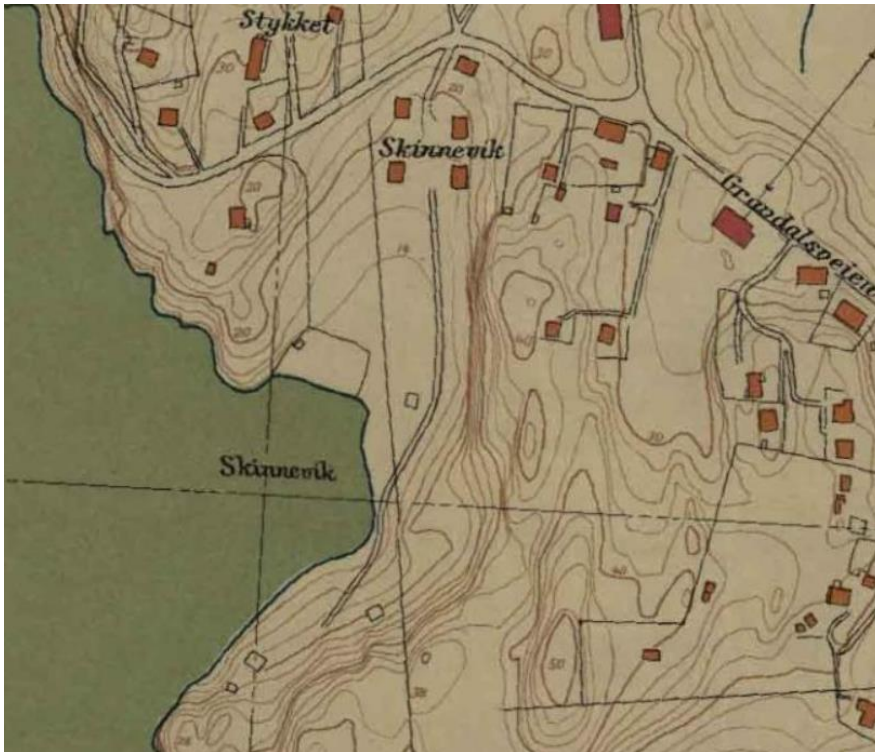
Nedenfor administrasjonsbygget, ved fortauet, er det satt opp en minnetavle for arbeidere ved blikkvalseverket som mistet livet under 2. verdenskrig. Her står det nevnt tre navn. Alle de falne omkom ved krigshandlinger.

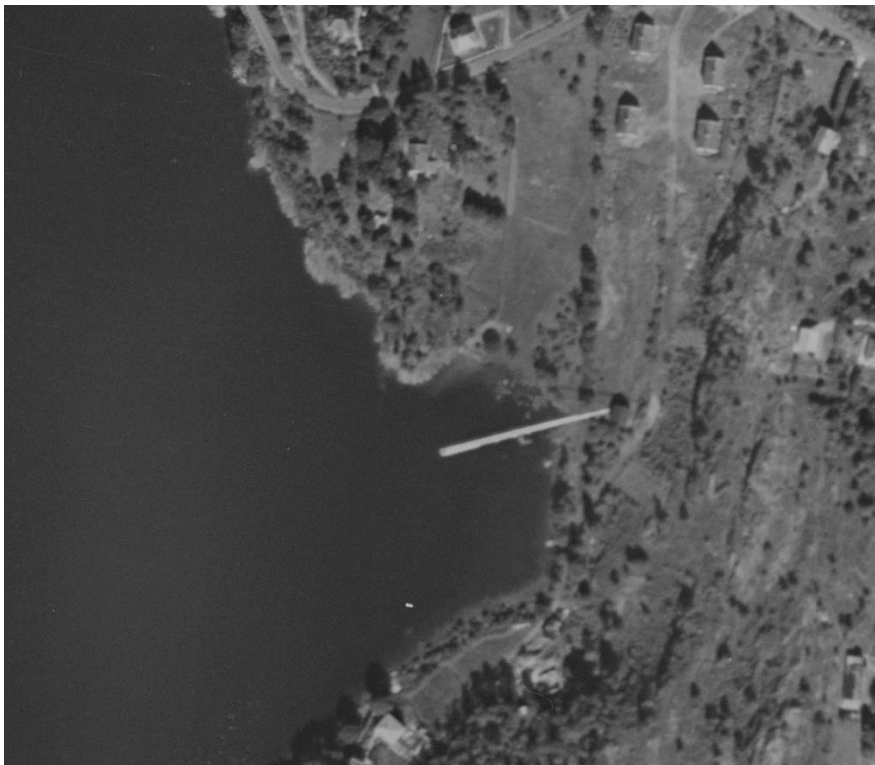
Minnested for falne ved verket 1940-1945.

4.2.3 Pumpestasjon

Blikkvalseverket etablerte en pumpestasjon fra Gravidalsvannet, og ned til dagens planområde. Nøyaktig etablering av anlegget er uvisst, men basert på kart og flyfoto, kan det anslås at etablering fant sted mellom 1941 og 1948. Det kan ikke utelukkes at det har vært tilført kjølevann fra andre steder langs Gravidalsvannet tidligere, før etableringen av denne pumpestasjonen. Først ble pumpehuset plassert inne på land, men dette ble senere, mellom 1951 og 1970, flyttet ut på piren. Rørene ble fjernet mellom 2014 og 2016. Det som gjenstår i dag er betong elementene som holdt rørene og pumpestasjonen ute på piren.

Kart Laksevåg 1941. Ingen pumpestasjon. Kilde: Bergen kartportal.

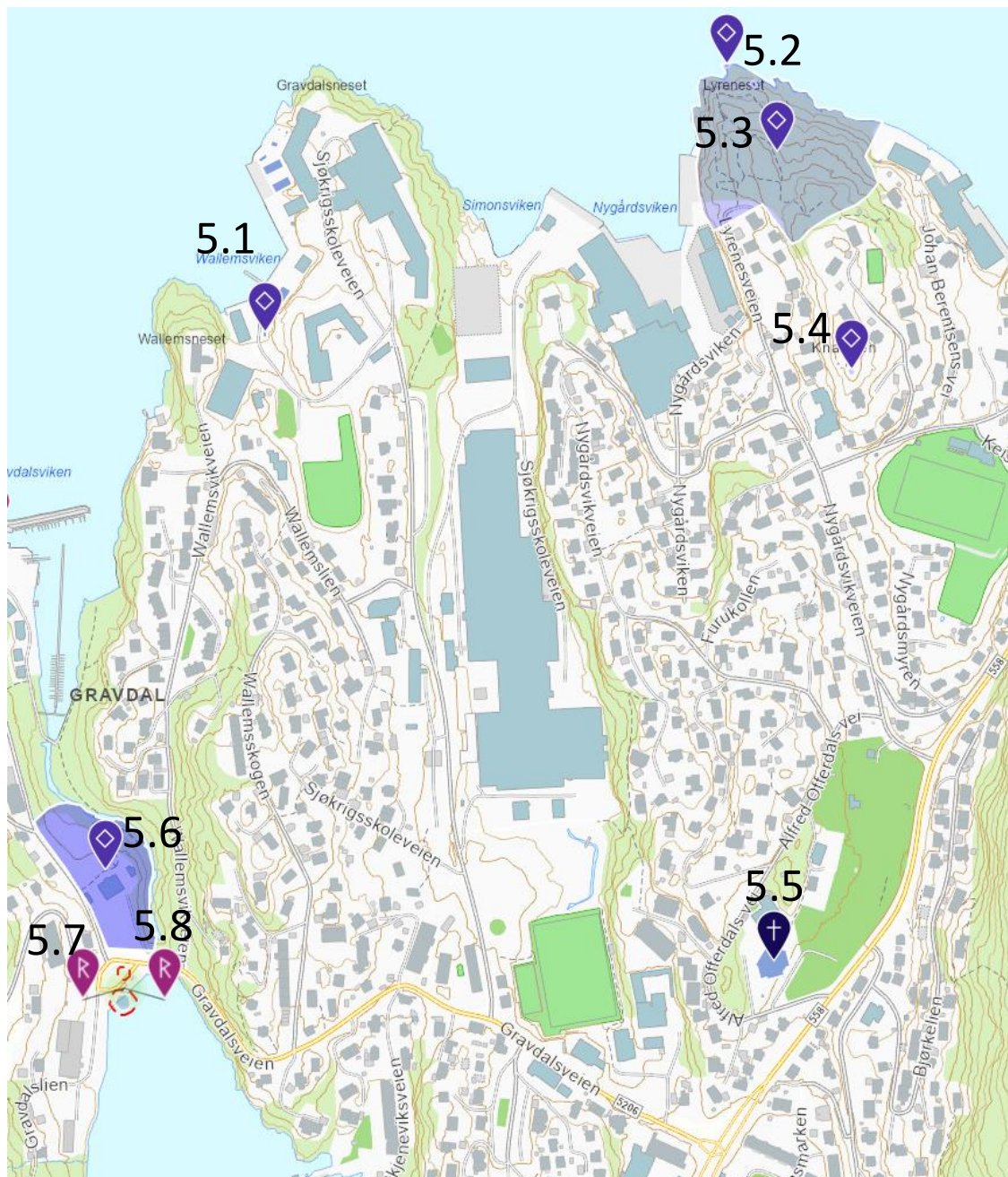

Flyfoto 1948. Pumpestasjon, med bygg plassert på land. Kilde: Norge i bilder

Bilder tatt vinteren 2025.

5 Registrerte kulturminner

Oppslag kulturminnesøk 28.02.25.

5.1 Wallemsviken

Bygning/struktur

Adresse

Bygningsnummer

Byggeår

Kulturminne ID

Forsvarsanlegg

Sjøkrigsskoleveien 32, 46 og 47

139848586, 139848594, 139848632, m.fl.

1902-nåtid

94422

Anlegget i Wallemsviken er knyttet til viktige begivenheter i Forsvarets historie på begynnelsen av 1900-tallet, med opprustningen før og etter 1905, og etableringen av Minevesenet. Perioden representerte en ny æra i Marinens historie. Anlegget ble etablert som et støttepunkt til hovedbasen på Marineholmen, i Puddefjorden. Wallemsviken ble valgt grunnet eksplosjonsfare, og avstand til Marineholmen. Lite gjenstår av hovedbasen på Marineholmen, kun noen minemagasiner består. Det Kulturminnene på Wallemsviken er dermed av få som representerer denne tiden i Bergens forsvarshistorie. Gruppen av bygninger ligger samlet og utgjør et miljø som er relativt lite preget av endringer. Anlegget har betydelige arkitektoniske og miljømessige kvaliteter. Kun et fåtall ammunisjonshus knyttet til Marinen er inkludert i Landsverneplanen. Bygningstypen er også sjelden, noe som øker den antikvariske verdien. Bygningene er forskriftsfredet.

5.2 Lyreneset batteri

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Batteri</i>
<i>Adresse</i>	<i>Lyrenesetveien</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>Andre kvartal 1900</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>212536</i>

Lyreneset utgjør den nordlige del av Nygårdsviken på Laksevåg. Krigsminnet lokaliseres ved fortsettelsen av Lyrenesveiens ende. Dette batteriet ble trolig satt opp høsten 1944, og bevæpningen besto av to stk. 8,8 cm. luftvernskanoner, fast montert i sokkellavetter.

5.3 Paraplymester Erichsens hage

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Hage / Feriested / Landsted</i>
<i>Adresse</i>	<i>Lyrenesetveien</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>Fjerde kvartal 1800</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>247266</i>

I 1860- eller 1870-årene ble det anlagt et hageanlegg i landskapsstil på Lyreneset på Laksevåg i Bergen. Hagen lå i tilknytning til paraplymester Christian Erichsens landsted "Trulsheim". Landstedet ble ødelagt av bomber under krigen og ny bolig ble oppført etter krigen. Hagen besto, og er i dag istandsatt som et friluftsområde. Flere av de eldre tørrmurene, spaserstiene og en grotte er bevart.

5.4 Lett luftvernstilling Knausen

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Batteri</i>
<i>Adresse</i>	<i>Johan Berentsens vei 153 og 159</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>Andre kvartal 1900</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>212965</i>

Krigsminnet består av to kanonbrønner og en utsprengt tunnel. Tunnelen antas å ha vært en nærforsvarstilling. Minne er kommunalt listeført.

5.5 Nygård kirkested

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Kirke</i>
<i>Adresse</i>	<i>Alfred Offerdals vei 30</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>13917280</i>
<i>Byggeår</i>	<i>1972</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>247266</i>

De første gravene på den gamle gravplassen på Nygård er fra 1876. Det gir tidsdybde til området. Byggearbeidet for kirken ble igangsatt etter planer utarbeidet av firmaet Alvsaker & Vaardal-Lunde v/arkitekt Arvid Jacobsen. Kirken ble innviet 8. oktober 1972. Hovedetasjen rommer selve kirken med omliggende kontorer og menighetsrom, mens underetasjen bl.a. rommer gravkapell/bårerom.

Nygård Kirke: Kilde: Norges kirker, Foto: NIKU, 2012, Kirkebyggdatabasen.

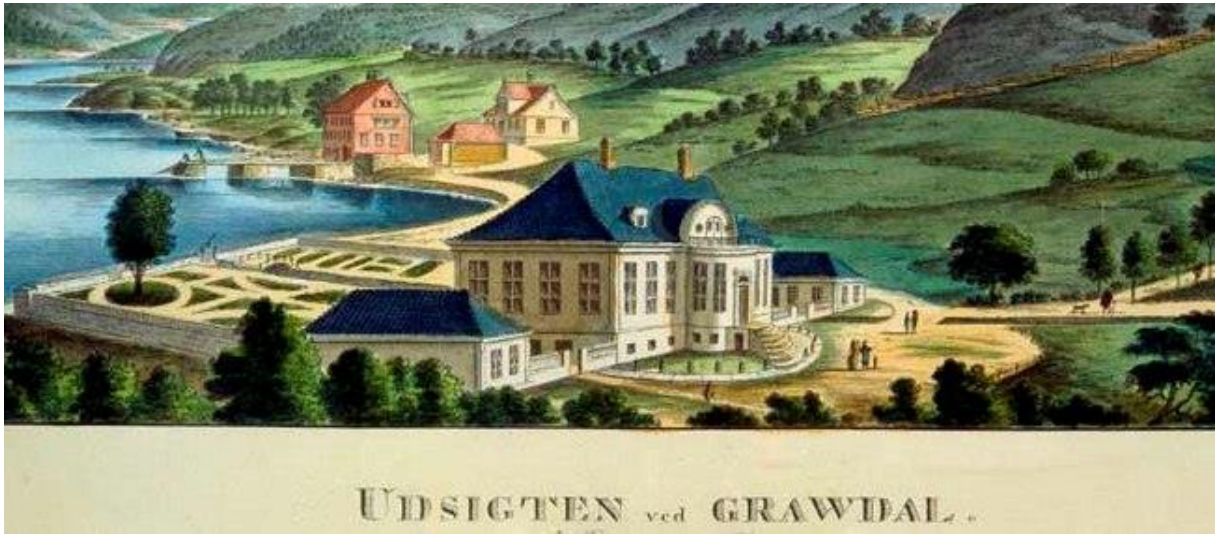
5.6 Gravdal hovedgård

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Gård med tilhørende grøntareal</i>
<i>Adresse</i>	<i>Gravdalsveien 155</i>
<i>Bygningsnummer</i>	<i>139816277, 139816285, 139816293 og 300150841</i>
<i>Byggeår</i>	<i>Tredje kvartal 1700</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>108370 (SEFRAK-ID1201-2012-001.)</i>

Gravdal hovedgård består av et hovedhus med hage i landskapsstil. En bekk og en murt møllekanal som ligger anlagt gjennom anlegget gir særpreg. Hovedhus, Gravdal, kommandantboligen er SEFRAK registrert. Den første private eieren var Folkvard Riisbrich. I andre halvdel av 1700-tallet tilhørte Gravdal oberstløytnant Philip Nicoll, som gjorde hovedbruket til lyststed og trolig oppførte det som nå er Kommandantboligen. Blant senere eiere var stortingsmann August Konow, og Johan Ingebrechtsen. I 1899 overtok Forsvarsdepartementet Gravdal ved oppbyggingen av Kvarven festning. Hovedhuset var sjefsbolig og møllebygningen kaserne. Første etasje ble brukt som underoffisersskole for festningsartilleriet og mineforsvaret. Under andre verdenskrig brukte okkupasjonsmakten bygningen som hovedsete for «Artillerigruppe Bergen».

Etter at «Bergen festningsverker» ble lagt ned og kommandantstillingen opphevet, ble bygningen fra 1960 brukt som sjefsbolig for «Sjøforsvarskommando Vestlandet». Bygningen var preget av forfall i tiden 1970–77, etter at ny admiralsbolig ble bygget på Wallemsneset. I 1978-1998 ble hovedbygning

og hageanlegg restaurert. Bygningen brukes i dag av Bergen Militære Samfunn til selskaps- og kursdrift (Kulturminnesøk, 2025).

Johans F. Dreyer (1775-1833) – Udsigten ved Gravdal, 1827. Kilde: Wikimedia Commons.

5.7 Undervannsstemme

<i>Bygning/struktur</i>	<i>Undervannsstemme / demningsanlegg</i>
<i>Adresse</i>	<i>Gravdalslien</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>Senmiddelalder</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>100218</i>

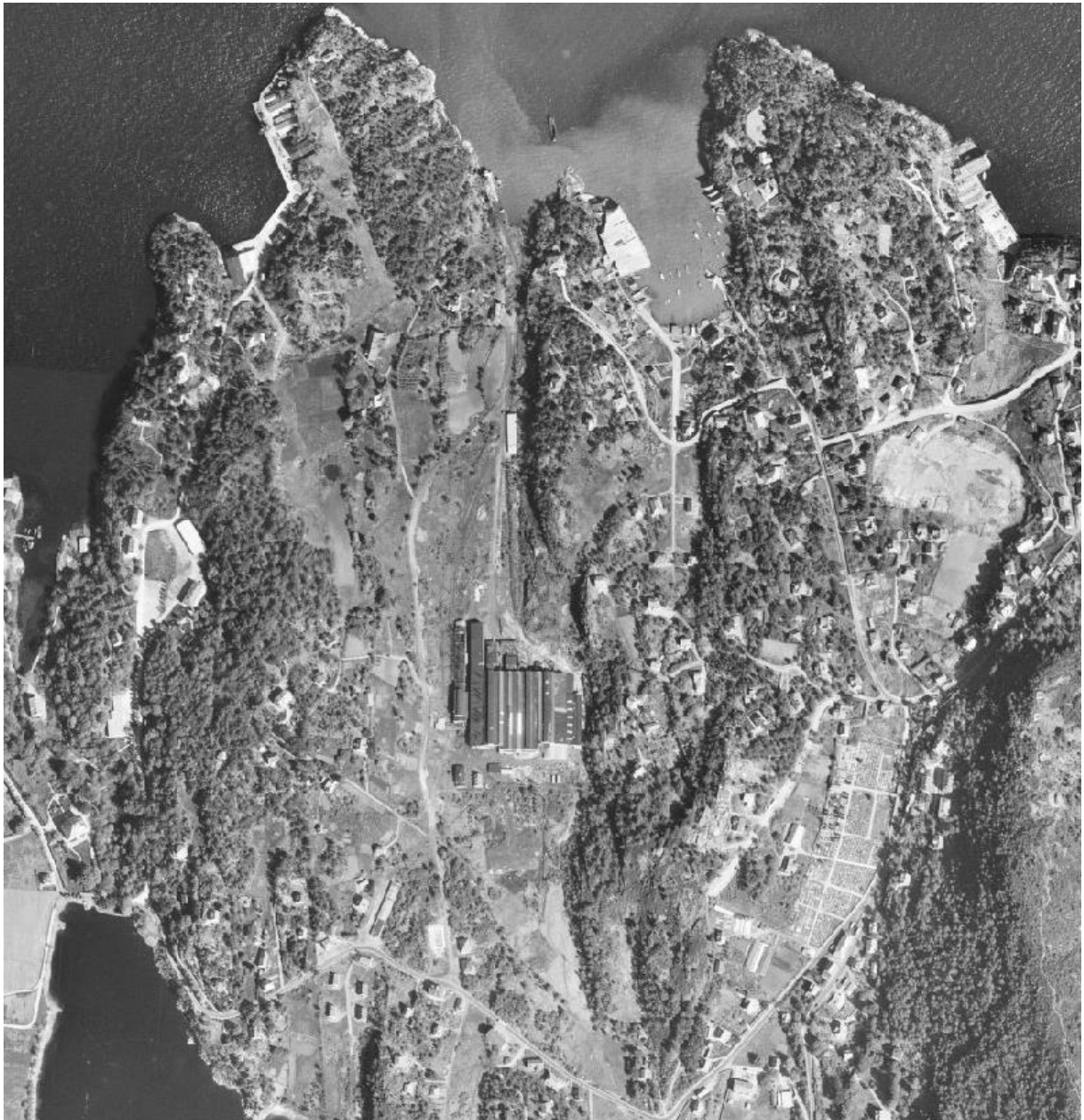
Stemmen kan sannsynligvis knyttes til Gravdal Møller, som malte for nordlandshandlerne i Bergen. Dette er en undervannsstemme, som mulig har en kjerne fra middelalderen. Stemmen ligger innenfor dagens betongdemning (Kulturminnesøk, 2025)

5.8 Deponering Gravdalsvatnet

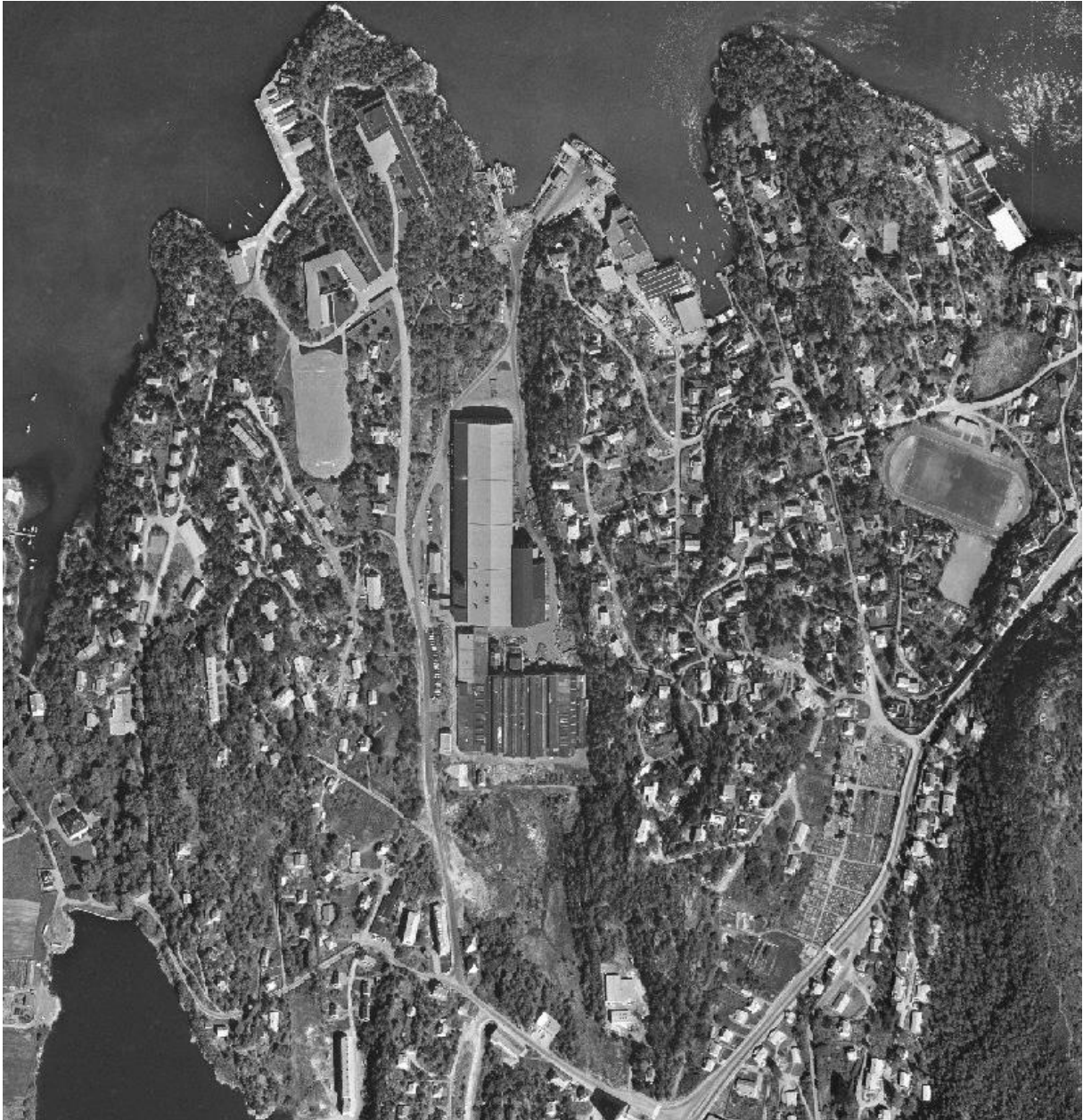
<i>Bygning/struktur</i>	<i>Deponering / Skipsfunn</i>
<i>Adresse</i>	<i>Gravdalslien</i>
<i>Bygningsnummer</i>	-
<i>Byggeår</i>	<i>1600-1700 tallet</i>
<i>Kulturminne ID</i>	<i>145104</i>

Skipsfunnet er et deponert anker. Dette ble opprinnelig funnet ved reketråling i Nordsjøen på 50-60 tallet, og senere plassert her. Ankeret er av typen Admiralty, og stammer fra 1600-1700 tallet (Kulturminnesøk, 2025).

6 Foto og kart

Flyfoto fra 1951: Kilde: Bergenskart.

Flyfoto fra. 1970. Kilde: Bergenskart

Flyfoto fra 1997

Flyfoto fra 2016

Flyfoto fra 2022

7 Avslutning

Grunnet transformasjonen som har pågått for blikkvalseverket er samlet fasadeuttrykk noe endret, men det er ennå deler av fasade som er autentisk for bygningens tid som blikkvalseverk. Blant annet er den karakteristiske takformprofilen i sørfasaden fremdeles tydelig.

Blikkvalseverket er en robust bygning som har vært gjennom og tålt mye endring. Et slik bygg legger opp til bevaring gjennom bruk, og vil tåle ytterligere endringer. Bygningsmassen slik den fremstår i dag, og slik den har gjort gjennom tiden har aldri vært et rendyrket bygg representativ for en stil eller en epoke. Kulturminneverdien av bygningsmassen er som et viktig industrielt bygg, og arbeidet som har funnet sted på området. Basert på dette er det enkelte deler av bygningsmassen som bør bevares, slik som enkelte fasader og takformer. Samtidig kan bygningsmassen tåle mindre endringer, på lik linje med slike som er gjort helt fra første byggetrinn i 1917.

Andre tiltak som planen legger opp til er rivning av lagerbyggene i sør, og mulig rivning av kaibygget. Lagerbyggene i sør har ingen stor verdi. De er enkle konstruksjoner, som ble etablert rundt 1980-tallet. Etablering av et nytt lagerbygg, og rivningen av de eksisterende, vil endre uttrykket til området minimalt. Kaibygget er heller ikke et bygg av spesielt stor verdi. Det er usikkert akkurat når det ble bygget, men det er antatt rundt 1950-tallet. De to andre byggene, «Helsesøsterbygget» og kontorbygget, som er bygget rundt samme tid, er mer definerende for området. Disse er også mer representative for tidsepoken. Kaibygget står mer ensomt på kaiarealet, og oppleves derfor mer uavhengig av resten av planområdet.

Utbedring av eksisterende veg kan medføre påvirkning på eksisterende boliger ved Sjøkrigsskoleveien 1 og 3. Konsekvensen vil mulig være at forhagene til boligene må gjøres smalere. For å begrense den negative påvirkningen av dette, må det beholdes noe forhage. Boligene vil da fortsatt kunne fremstå som de gjør i dag. Ut fra tegningene og andre liknende hus fra samme tidsepoke, er hager og luft rundt bebyggelsen et viktig trekk. Ettersom disse boligene står forholdsvis alene, og har god plass til nærliggende bebyggelse sees ikke forhagene å være like definerende som de ville vært i et mer tettbygd og sammenhengende strøk.

8 Kilder

Historie:

Laksevåg, Kjell Fossen, Bind 1, 1984

Laksevåg, Kjell Fossen, Bind 3, 1991

Bergen Bys Historie, Knut Helle, Bind 1, 1995

Overordnet / tilliggende kulturminnegrunnlag:

Overordnet karlegging av kulturminneinteresser. Byutviklingsstrategi for Laksevåg, Damsgård, Laksevågneset, Kringsjå, Nygård og Gravdal. Byantikvaren 2015

Kulturminnegrunnlag. Strategisk planprogram for Laksevåg, Damsgård, Laksevågneset, Kringsjå, Nygård og Gravdal. Byantikvaren 2017.

Databaser:

Kulturminnesøk, Riksantikvaren, Direktoratet for kulturminneforvaltning. www.kulturminnesøk.no

Norges kirker, NIKU, www.norgeskirker.no

UiB Marcus, Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen, Billedsamlingen. www.marcus.uib.no

Generelle oppslagsverk:

Bergen Byleksikon

Wikipedia